

تحلیل روند جایگاه زنان در مصر

شقایق نوروزی؛ پژوهشگر «هسته مطالعات زنان» مؤسسه آینده‌پژوهی جهان اسلام

مقدمه

موضوع زنان یکی از دغدغه‌های اساسی دوران معاصر، به‌ویژه در کشورهای اسلامی است. از سوی دیگر، نقش زنان را در دستیابی به وضعیت مطلوب‌تر و بهبود شرایط جامعه نمی‌توان انکار نمود. مسائل و دغدغه‌های زنان را می‌توان با توجه به بحران‌ها و تحولات سیاسی امروزه کشورهای اسلامی بررسی و ارزیابی کرد.

یکی از ویژگی‌های بارز تحولات سیاسی و انقلاب‌های مصر در دوران‌های مختلف، حضور و مشارکت گسترده و همه‌جانبه زنان بوده است و نقش آنان در پیگیری مطالبات و احقاق حقوق سیاسی، اقتصادی و اجتماعی انکارناشدنی است. هدف غایی این نوشتار، پاسخ به این پرسش است که پس از تحولات سیاسی و انقلاب‌های صورت‌گرفته در مصر، وضعیت اجتماعی و اقتصادی و سیاسی زنان چه تغییری کرده است. بنا بر پژوهش‌های صورت‌گرفته می‌توان گفت از پیامدهای مهم انقلاب‌های ۱۹۵۶ و ۲۰۱۱ مصر دستیابی زنان به حقوق سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، چه در سطح کلان و چه در سطح فردی، بوده است. حضور زنان در صحنه اعتراضات و تلاش برای پوشش تحولات سیاسی مصر به جهانیان از نقاط عطف انقلاب ۲۰۱۱ بوده است. همچنین، بسیاری از زنان به‌منظور افزایش آگاهی جامعه زنان مصری و بهبود کیفیت زندگی، به ابتکاراتی همچون تدوین استراتژی ملی زنان ۲۰۳۰ دست زده‌اند و با حمایت شورای ملی زنان و با هدف توانمندسازی و بهبود کیفیت زندگی اجتماعی آن‌ها کمپین‌هایی ایجاد کرده‌اند. می‌توان گفت اجرای این اقدامات در سطح کلان، تجربه‌ی زیستی متفاوتی برای زنان رقم خواهد زد و به افزایش سرمایه اجتماعی و مشارکت هرچه بیشتر آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خواهد انجامید؛ ضمن اینکه الگوی مناسبی برای سایر کشورهای اسلامی خواهد شد.

تبارشناسی تاریخی نقش زنان در مصر

بررسی بحران‌ها و تحولات سیاسی و تحلیل مسائل مربوط به زنان از الزاماتی است که با هدف شناخت و فهم پیامدهای مثبت و منفی رویدادهای سیاسی و اجتماعی در برهه‌های مختلف زمانی صورت می‌گیرد. بررسی و تحلیل موضوعات مرتبط با زنان از جمله مسائلی است که با حیات اجتماعی جامعه، ارتباط و پیوند تنگاتنگ دارد و نمی‌توان آن‌ها را از یکدیگر تفکیک کرد. بررسی موضوعات و مسائل زنان با توجه به محدوده تاریخی و جغرافیایی جوامع، گسترده و پیچیده و کاملاً متفاوت است. در زمان حکومت اولیه اسلامی، نقش زنان مسلمان کاملاً بدیهی و واضح شمرده شده و نظرهای آن‌ها در اداره امور سیاسی و اجتماعی در نظر گرفته می‌شد. پس از گسترش اسلام و تداخل ارزش‌های آن با فرهنگ بومی اعراب، نوعی دوگانگی ارزشی رخ داد که به ایجاد وضعیت نابرابر میان مردان و زنان منجر شد؛ از جمله اینکه نقش زنان به انجام امور خانه، تربیت فرزندان و برقراری روابط محدود با سایر زن‌ها محدود شد. نظام قانونی کشور مصر، در قرون گذشته، بر اساس شریعت اسلامی و سکولار، توأمان، اداره می‌شد و امور سیاسی و قانونی الهام‌گرفته از قوانین سکولار جوامع غربی و شریعت، راهنمای روابط فردی و خانوادگی افراد بود.

حضور انگیزشی زنان مصر از همان روزهای نخستین در صحنه اعتراضات ۱۹۱۹ به افزایش علاقه و انگیزه مردان به حضور یافتن چشمگیر و مشارکت گسترده در میداين و نیز پیگیری مطالبات اجتماعی و سیاسی منجر شد. تغییر نظام سیاسی مصر معلول حضور گسترده و هدفمند تمامی آحاد جامعه، به‌ویژه زنان و دختران جوان، بوده است. مشارکت زنان در تظاهرات به تغییر دیدگاه آنان به نقش‌های مرسومشان، نه تنها در سطح کلان، بلکه در خانواده‌ها، در قبال وظایف و مسئولیت‌هایشان منتهی شده است. با واکاوی تاریخ تحولات سیاسی مصر به نظر می‌رسد حضور و مشارکت زنان و نیز نقش آن‌ها در شکل‌گیری و روند انقلاب‌های ۱۹۱۹ و ۱۹۵۶ بیشتر بوده و انقلاب ۲۰۱۱، موسوم به بهار عربی، نقطه عطف حضور زنان در میدان اعتراضات بوده است.

انقلاب ۱۹۱۹ مصر

افزایش آگاهی زنان به اهمیت حضور و مشارکتشان در عرصه‌های سیاسی از نتایج مهم این انقلاب بود. حزب سیاسی الوفد در سال ۱۹۲۳ به رسمیت شناخته شد و زنان این حزب بر لزوم و اهمیت مشارکت گسترده زنان و مردان مصری در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تأکید کردند. افزایش آگاهی سیاسی زنان به ایجاد سیستم سیاسی متکثر در قانون اساسی سال ۱۹۲۳ منجر شد که بر مبنای آن، اصول برابری، آزادی و حقوق شهروندی برای همه آحاد جامعه مصر، فارغ از ویژگی‌های جنسیتی، تصویب شد. زنان مصری و اعضای حزب الوفد، به منظور پیگیری مطالبات سیاسی خود، کمپین‌هایی تشکیل دادند و موفق شدند حاشیه‌ای امن برای زنان، از لحاظ توجه به مسائل و نیازهای آن‌ها، در پارلمان مصر ۲۶-۱۹۲۵ ایجاد کنند.

انقلاب ۱۹۵۶ مصر

پس از تلاش‌های بسیار و پیگیری‌های مداوم جامعه زنان مصری، حق رأی و شرکت در انتخابات در ژانویه ۱۹۵۶ به آن‌ها داده

شد که در این همه‌پرسی، زنان توانستند از مجموع ۳۶۰ کرسی پارلمان، ۸ کرسی را از آن خود کنند. بعد از این انقلاب بود که اتحادیه کار زنان مصری برای اولین بار در تاریخ این کشور تشکیل شد و زنان به شورای عالی مشورتی کار و کارگری پیوستند. پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در جامعه مصر، مانند تغییر نظام تک‌حزبی به نظام چندحزبی و دگرذیسی اقتصاد دولتی به نظام بازار آزاد، به افزایش کرسی زنان در پارلمان مصر منجر شد. یکی دیگر از دستاوردهای مهم جامعه مصر در این دوران، تصویب اصلاح قانون جایگاه فردی بود که به اعطای تعدادی حقوق خانوادگی به زنان انجامید. حسنی مبارک، رئیس‌جمهور وقت مصر، شورای ملی زنان را تشکیل داد و این شورا در فوریه سال ۲۰۰۰ به‌عنوان نهادی مستقل که دغدغه‌مند توانمندسازی زنان بود، شروع به کار کرد. هم‌سو با شورای ملی زنان، تعدادی از سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط با موضوع برابری جنسیتی، مراکز تحقیقاتی و نهادهای دولتی نیز نقشی مهم و اساسی در راستای توانمندسازی زنان جامعه مصر ایفا کردند.

انقلاب ژانویه ۲۰۱۱

بهار عربی جنبشی دموکراتیک بود که از کشور تونس آغاز شد؛ اما به فاصله زمانی اندکی به مصر سرایت کرد. اعتراض‌ها علیه رژیم استبدادی مبارک از همان ژانویه ۲۰۱۱ شروع شد. زنان همراه و هم‌سو با مردان به‌منظور دستیابی به مطالبات خود، همچون برابری، آزادی، عدالت و دموکراسی، در صحنه اعتراضات شرکت کردند. وضعیت سیاسی اواخر سال ۲۰۱۱، علایق و خواست‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی زنان را در بستر عمومی جامعه شکل داد. زنان مصری به‌عنوان عاملان سیاسی مهمی در نظر گرفته شدند و در انتخابات، چه به‌عنوان نامزدهای انتخاباتی و چه به‌عنوان رأی‌دهنده، حضوری چشمگیری نسبت به گذشته داشتند. مشارکت زنان، به‌ویژه دختران جوان، در عرصه اجتماعی، به‌واسطه عضویت در سازمان‌های مردم‌نهاد مرسوم و انجمن‌های خیریه و نیز انجام فعالیت‌های داوطلبانه، افزایش درخور توجهی یافت. تأسیس سازمان فرهنگی مرتبط با حوزه جوانان و فعالان سیاسی از دیگر نتایج مهم انقلاب سال ۲۰۱۱ بود و از آن پس، از اینترنت به‌عنوان ابزاری برای بیان تحولات سیاسی و ناکارآمدی نظام استفاده شد. هم‌زمان با نخستین روزهای اعتراضات، زنان به همراه مردان مصری، نقشی بی‌بدیل در پوشش خبری تظاهرات و راهپیمایی‌های مداوم جامعه در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی داشتند. همچنین، ابتکاراتی همچون تشکیل شورای ملی زنان و ایجاد کمپین‌ها و تشکل‌های اجتماعی، به‌منظور افزایش آگاهی به مسائل سیاسی و اجتماعی از قبیل خشونت علیه زنان، انجام شد.

موج دوم انقلاب ژانویه ۲۰۱۱ پس از گذشت دو سال با هدف سرنگونی رژیم وقت آغاز شد. رژیم بر سر کار نه تنها حقوق زنان را نادیده می‌گرفت، بلکه برای حذف بسیاری از این حقوق، همچون حق برابری جنسیتی که دستاورد پیگیری و مبارزه طولانی زنان بود، تلاش می‌کرد. زنان برای بار دیگر در صحنه تظاهرات به‌منظور پیگیری مطالبات و بیان خواسته‌های مشروع خود حاضر شدند. آنان خواستار برقراری نظامی بودند که آزادی، امنیت و عدالت را برای تمامی شهروندان تضمین کند و کیفیت زندگی آن‌ها را افزایش دهد.

روندهای تاثیرگذار بر حوزه زنان پس از انقلاب ۲۰۱۰

در بهار عربی، وضعیت اقتصادی زنان مصر در قیاس با مردان، به علت کمبود آموزش و فعالیت غیررسمی آن‌ها در حیطه اشتغال، بسیار نامناسب بود. بنابر گزارش توسعه بشری سال ۲۰۱۰ مصر، ۱۶ درصد از جمعیت دختران ۱۹ و ۱۸ ساله هیچ وقت در مدرسه ثبت نام نکرده بودند. میزان بی سوادی زنان روستایی در قیاس با محدود، شهری، به سبب کمبود امکانات آموزشی و دیدگاه‌های سنتی حاکم بر مناطق روستایی، بسیار بیشتر بود؛ تا جایی که میزان بی سوادی زنان مصری در مناطق روستایی ۳ برابر بیشتر از افرادی بود که در مناطق شهری زندگی می کردند. بنا بر گزارش سال ۲۰۱۴ بانک جهانی، ۶۵ درصد از زنان مصری قادر به خواندن و نوشتن بودند که این رقم در قیاس با مردان کمتر بود.

بررسی وضعیت شغلی زنان نیز یکی از مسائل مهمی است که با بررسی و تحلیل آن می توان دیدگاهی به جایگاه زنان و مشارکت آن‌ها در امور اقتصادی کسب کرد. بر خورداری از جایگاه شغلی و درآمد برابر زنان و مردان از الویت اول اکثر دولت‌هاست. در موضوع اشتغال و کارآفرینی زنان در کشور مصر نیز وضعیت مشابه میزان سواد است. بنا بر آمار سال ۲۰۱۴ بانک جهانی، ۲۴ درصد از زنان مصری در امور مربوط به اشتغال و کارآفرینی فعالیت داشته‌اند. شایان ذکر است که از مجموع کل زنانی که در حال حاضر مشغول به کار هستند، ۴۶ درصد آن‌ها در بخش غیررسمی و به لحاظ ثبات و امنیت شغلی آسیب پذیر، مشغول به فعالیت هستند. نکته درخور توجه این است که نگرش زنان مصری به کار و فعالیت‌های کارآفرینی با دیدگاه مردان در این باره بسیار متفاوت است. از آنجایی که بیشتر سیمت‌های مدیریتی و رهبری به مردان مصری تعلق دارد و اتحادیه‌های صنفی و کارگری تحت سلطه آن‌هاست، مردان درباره فعالیت زنان در سیمت‌های مدیریتی و رهبری مردد هستند. می توان گفت این موضوع از باورمند نبودن زنان مصری به توانایی‌ها و قابلیت‌های شخصی‌شان و کمبود اعتماد به نفس آنان نشئت می گیرد. به دیگر سخن، این سقف شیشه‌ای اثری منفی بر علاقه و انگیزه آن‌ها به فرصت‌های بالقوه تجاری‌ای که ممکن بود دنبال کنند، می گذارد.

به منظور اثرگذاری هرچه بیشتر زنان و ارتقای پایگاه اجتماعی و اقتصادی آن‌ها شورای ملی زنان مصر کمپین‌هایی همچون Taa Marbouta را با هدف آگاه‌سازی زنان از توانمندی‌ها و تلاش برای ارتقای آن‌ها ایجاد کردند. این کمپین بر اساس رویکردی نوآورانه که بر نقاط قوت زنان تأکید می کند، می کوشد با بازتعریف تصورات غلط موجود و نقش‌های جنسیتی، مشارکت زنان را در تمامی زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی افزایش دهد. طی انتخابات پارلمان سال ۲۰۱۵، شورای ملی زنان، وبگاهی برای نامزدهای زن طراحی کرد که هدفش فراهم کردن پلتفرمی برای تمامی نامزدهای زن بود تا درباره کمپین‌های انتخاباتی، اطلاع‌رسانی مناسبی صورت گیرد و آگاهی رأی‌دهندگان از برنامه‌های پیشنهادی نامزدهای زن افزایش یابد. در این وبگاه، اطلاعاتی درباره هر کدام از این نامزدها، برنامه انتخاباتی آن‌ها و فیلمی کوتاه درباره هریک از این نامزدها تهیه و بارگذاری شده است. ابزارهای ارتباط جمعی همچون شبکه‌های اجتماعی، فرصت مناسبی برای تبلیغ و ارائه برنامه‌های پیشنهادی نامزدهای انتخاباتی زن ایجاد کرده است و افزون بر این، راهی برای شکل‌گیری ارتباط متقابل میان آن‌ها و جامعه زنان مصری، چه در مناطق شهری و چه روستایی، شده است.

استراتژی ملی زنان ۲۰۳۰

استراتژی ملی زنان ۲۰۳۰ یکی از اقدامات اساسی دولت مصر برای افزایش قابلیت‌ها و مهارت‌های زنان در بلندمدت است. هدف از تعیین این استراتژی، برآورده کردن نیازهای تمامی زنان مصری، به‌ویژه زنان سرپرست خانوار، افراد سالمند، توان‌خواهان جسمی و ذهنی و افرادی است که در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. استراتژی ملی زنان مصر دارای چهار بخش مهم است:

۱. توانمندسازی سیاسی و رهبری با هدف ایجاد انگیزه و علاقمندی زنان به منظور حضور در سمت‌های مدیریتی و رهبری صورت گرفته است. در واقع، این بخش، فرصت مناسبی را برای بهره‌گیری از نظرها و پیشنهادهای جامعه زنان در امور سیاسی، با توجه به نیازها و دغدغه‌های آن‌ها، فراهم خواهد کرد.

۲. توانمندسازی اقتصادی نیز با رویکرد نوآورانه، به منظور بهره‌گیری از فرصت‌های بالقوه تجاری و انجام تحقیقات علمی مرتبط با حوزه اقتصادی، الویت‌گذاری شده است. توانمندسازی اقتصادی زنان، علاوه بر آنکه یکی از سیاست‌های مقابله با فقر است، باعث مشارکت هرچه بیشتر آن‌ها در امور تولیدی و اقتصادی و نیز افزایش انگیزه و علاقه آن‌ها برای ارتقای قابلیت‌های شخصی خواهد شد.

۳. توانمندسازی اجتماعی، حوزه‌های سلامت و آموزش و توسعه شهری را در بر می‌گیرد. انجام هرگونه اقدام در حوزه‌های ذکرشده به افزایش مشارکت و سرمایه اجتماعی زنان مصری در حیطه‌های سلامت، آموزش و توسعه شهری منجر خواهد شد.

۴. اقدامات حمایتی با تلاش مداوم و پیگیری‌های مکرر برای اجرای قانون و تحقق عدالت، و به‌واسطه انجام اقدامات گوناگون در سطح جامعه، تهیه و تدوین گردیده است.

در واقع، پروژه‌های بخش‌های گوناگون این استراتژی برای جامعه هدف میلیون‌ها زن که در مناطق روستایی و شهری مصر زندگی می‌کنند و با هدف افزایش میزان آگاهی زنان در حقوق سیاسی، اقتصادی و اجتماعی آن‌ها تهیه و تدوین شده است. برای نمونه، برخورداری تمامی زنان، به‌ویژه روستاییان، از کارت شناسایی، با هدف تسهیل دسترسی زنان به خدمات اجتماعی و آموزش، از اقدامات حمایتی است که در دستورکار قرار گرفته است.

یکی دیگر از الویت‌های استراتژی ملی زنان نیز خاتمه‌دادن به خشونت خانگی علیه زنان مصری است که مبتنی بر جلوگیری، محافظت، مداخله و پیگیری قانونی است. استراتژی اصلی دولت مصر جلوگیری و حذف همه اشکال خشونت علیه زنان، چه در سطح اجتماعی و چه در سطح زندگی خصوصی است و این سند، اقدامات کاربردی به منظور ضمانت اجرای این طرح را مطرح کرده است. خشونت خانگی مفهوم گسترده‌ای است که از توزیع نابرابر قدرت و منابع میان مردان و زنان نشئت می‌گیرد. خشونت خانگی علیه زنان صرفاً به خشونت فیزیکی اطلاق نمی‌شود؛ بلکه شامل خشونت رفتاری و مالی و احساسی نیز هست. این نوع خشونت در دو بُعد خشونت میان تمامی اعضای خانواده و خشونت در روابط زن و شوهر رخ می‌دهد. طی دهه‌های گذشته، قانونی که خشونت خانگی علیه زنان را نفی کند، در قانون اساسی قدیم مصر تدوین و تهیه نشده بود و زنانی

که خواستار جدایی از همسر خود بودند، می‌بایست گزارش پزشکی به مراکز قانونی ارائه می‌کردند تا میزان آسیب وارد شده به آن‌ها توسط همسرانشان تعیین شود؛ اما قانون اساسی جدید مصر که در سال ۲۰۱۴ تدوین شده است، دولت را به حفظ امنیت زنان در برابر همه اشکال خشونت متعهد و ملزم می‌کند.

نتیجه‌گیری

در باره موضوع زنان می‌توان گفت در سراسر کشورهای غربی و اسلامی، ایدئولوژی مشترکی در حال شکل‌گیری است شامل باورها و عقایدی که توجیه‌کننده اعمال و رفتار زنان است. وجود گرایش‌های متعدد، متنوع و در اغلب موارد متضاد با هم در خصوص ایدئولوژی زنان، از چالش‌های پیش روی کشورها، به‌ویژه کشورهای اسلامی است. بررسی مسائل و موضوعات زنان با دیدی همه‌جانبه، توجه‌ها را به تمام ابعاد این موضوع و پیش‌بینی پیامدها و نتایج مثبت مسائلی در درازمدت جلب خواهد کرد. به همین منظور، گزارش پیش رو به بررسی و تحلیل روند تغییرات جایگاه زنان مصر بر اساس تحولات سیاسی و انقلاب‌های صورت‌گرفته در برهه‌های مختلف پرداخت.

هنوز در بسیاری از کشورهای جهان زنان، نسبت به مردان، وضعیت نامناسبی در اشتغال و آموزش دارند. این خصیصه، به‌ویژه در جهان عرب و خاورمیانه کنونی که در سال‌های اخیر، شاهد موج گسترده‌ای از اعتراضات، انقلاب‌ها و تحولات سیاسی، موسوم به بهار عربی بوده است، کاملاً صادق است. در بررسی و تحلیل عوامل اصلی رخداد این تحولات سیاسی می‌توان به عدم برخورداری زنان و مردان از جایگاه برابر در آموزش، اشتغال، تلاش برای کسب حق رأی و نیز مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی اشاره کرد. در این گزارش تلاش شد از نگاهی جامعه‌شناسانه، وضعیت سیاسی و اجتماعی و اقتصادی زنان مصر، طی انقلاب‌ها و تحولات سیاسی رخ داده، بررسی گردد. بنابر بررسی صورت‌گرفته، نقش زنان در تاریخ تحولات سیاسی مصر و تغییرات ایجاد شده در سیاست و اجتماع و اقتصاد را نمی‌توان انکار کرد. برخورداری از حق رأی، شرکت در انتخابات، افزایش کرسی زنان در پارلمان مصر و ایجاد شورای ملی زنان که الویت اساسی آن‌ها توانمندسازی زنان مصر است، یقیناً از دستاوردهای مهم انقلاب ۱۹۵۶ است. همچنین، افزایش آگاهی زنان به مشارکت گسترده آن‌ها در صحنه اعتراضات و تحولات سیاسی ژانویه ۲۰۱۱ انجامید. دستاوردهای مهم بهار عربی را می‌توان چنین برشمرد: حضور و مشارکت زنان در عرصه‌های اجتماعی، عضویت در سازمان‌های مردم‌نهاد و افزایش علاقه زنان به انجام فعالیت‌های داوطلبانه. حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی گوناگون به توجه ویژه به اهمیت توانمندسازی، شناخت قابلیت‌ها و تلاش برای ارتقای آن‌ها انجامید. توانمندسازی زنان یکی از مباحث اصلی سیاست‌گذاری در سال‌های اخیر بوده است. اتفاق‌نظری که در این موضوع وجود دارد این است که توانمندسازی زنان در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به توسعه، افزایش بهره‌وری و کارایی منجر خواهد شد. به همین منظور، دولت مصر سند استراتژی ملی زنان مصر ۲۰۳۰ را تهیه و تصویب کرد که سندی راهبردی و عملی برای برطرف کردن نیازهای زنان و چاره‌جویی برای مشکلات آنان است و توجه ویژه‌ای به توانمندسازی زنان در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی و نیز انجام اقدامات حمایتی کرده است؛ زیرا توانمندسازی اقدامی است که طی آن، افراد از نیازها و

تمایلات درونی خود آگاه می‌شوند و به شناخت و ارزیابی صحیحی از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خود می‌رسند. همچنین، طی فرایند توانمندسازی، تمامی افراد جامعه، به‌ویژه زنان، از توانایی‌های لازم برای غلبه بر محدودیت‌ها و نیز تسلط بیشتر بر منابع و کسب آن برخوردار خواهند شد. آمارها از فراگیر بودن بی‌سوادی و بیکاری زنان مصری، نسبت به مردان، و اشتغال آن‌ها در مشاغل غیررسمی که فاقد کارآیی و بازدهی مناسب است، حکایت می‌کند و این، نشان‌دهنده موانع مهم و اساسی کشور مصر در دستیابی به توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است. تدوین سند استراتژی ملی زنان و ایجاد کمپین‌ها توسط دولت مصر و شورای ملی زنان صورت گرفته و هر دو اقدام با هدف افزایش آگاهی زنان به اهمیت مسئله توانمندسازی انجام شده است. استفاده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان ابزاری برای اطلاع‌رسانی، ایجاد علاقه و مشارکت بیشتر زنان در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، در آینده‌ای نه‌چندان دور، اثری مثبت بر وضعیت آموزش، اشتغال و کاهش خشونت خانگی علیه زنان مصر خواهد گذاشت. همچنین، برآورده کردن نیازهای زنان مصری، به‌ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر، به‌واسطه اقداماتی که در استراتژی ملی زنان تدوین شده است، تأثیر مثبتی بر جایگاه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی زنان در درازمدت دارد.

منابع

- منی ابوالفضل (۱۳۹۴)، زن و جوامع عرب در طول یک قرن، ترجمه‌ی هومن ناظمیان، چاپ اول، انتشارات امیرکبیر.
- MENA-OECD 2018, Women's Political Participation in Egypt: Barriers, opportunities and Gender Sensitivity of Select Political Institutions.
- Shalaby, M., 2016. Challenges facing women's political participation post Arab Spring: the cases of Egypt and Tunisia. In: Shalaby and Moghadam (Ed.), Empowering Women after the Arab Spring, Plagrave MacMilan.